

ЛННБ України ім. В. Стефаника

01271365P

2013
2006

Зуби
355 (400) (09)

2013

ГЛОМІЕ

Львів. Віолотека
АН УРСР

Причинки до історії рекруччини в Галичині

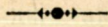
при кінці XVIII і до половини XIX столітя.

МАТЕРІАЛИ і ЗАМІТКИ

подав Михайло Зубрицький.

КР. СБІР. Я
"СТУДІОНУ"
у Львові

1900 р. (?)

Заведене примусової рекруччини в Галичині ще до загального військового обов'язку було незвичайною появою і великим тягаром для рільничої людности краю непривичаєного за Польщі служити військово. В камеральних селах сей тягар був ще розмірно тяжшим, бо там люди не мали над собою панів, а панщина була в камері далеко лекша, як по панських селах. Військова служба вносила цілковитий переворот в жите сільського молодця. До сього часу жив він собі безжурно, помагав родичам при рільній господарці, пас худобу і не знав нічого про світ божий. А тут нараз почали його силоміць тягнути перед панів, а перед сим веліли йому обтяти довге волосє, яке мати до сього часу старанно вичісувала і яким він в неділю і свята та на весілях пишав ся, коли було довге і густе, а ще більше, коли в кучері звивало ся. Від сього часу починали ся його муки і стражданя. В касарни заставав або „німину“, або старших вояків, що в часі своєї служби вже поломили собі мову і якимись дивними йому показували ся. З часом і молодий рекрут на таке саме наломлював ся, а заки се наступало, набідовав ся богато, зносив насьмішки і наругу, а дуже часто і бійку. Додаймо до сього тяжкі кари за незначні провини, як ходженє улицею, або через те що військова старшина не знаючи руської мови не могла з рекрутом по людськи розмовити ся, не один мстив ся на жовнірах за те,

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И-58256

що його не розуміють. Дослужити ся вищої шаржі було дуже тяжко. З Мшанця (пов. Староміський) один вояк (уродж. 1820 р.) став був капралем і коли вернув домів, всі його називали „капральом“; був він бездітним і прийняв зведенята; по нім і його приймича називають „Капральовим Юрком“. Тепер є в селі більше молодших газдів і парібків, що були в війську капралями, а ані одного вже так не називають. Утяжливі походи і безнастанні битви в часі наполеонських воєн десятиковали військо; і у нашій країні оплаковала неодна мати, жінка, родина сина, газду, кривного. Коли почала іти раз по раз чутка в село, що сей і той погиб в огни, чи в шпитали, всіх обгортав пострах, і не один думав собі, коби як викрутити ся від того тяжкого обовязку. Коли вже час прийшов ставати, утікав парібок і ховав ся перед тими, що мали доставляти рекрутів. Військова служба була і тим тяжка, що довго тревала, бо з першу 24 літ. В Мшанці ще жиє один 83 літній чоловік, що присягав на 20 літ військової чинної служби, а 6 до краювої оборони. Хто вибув при війську 24 літ, стратив марно молоді літа, не зазнав в касарни ніякої утіхи і вертав в рідне село майже немічним старцем. Всі ті обставини рекрутського житя зложили ся на понурий і страшний образ, що переймав кожного молодця острахом перед військовою службою.

Австрійський уряд по при иньші цілі також для переведеня правильної рекрутації завів конскрипцію в перве 1788 р. В метриці роджених в перве подібую в текстї таку нотатку: „Nucusque descriptum ad conscriptionem 788 agitatam. Від сього часу аж до 1843 р. зазначено часто що року, а де коли що другого року, що відбула ся конскрипція. Її переводили офіцери, а їх деколи контролювали циркулярні комісарі, що також зазначено в метриках. Доставляти молодців до бранки повинні були фервальтерії і домінії, під їх властями були вийти по селах і ті мали їм помагати приставляти рекрутів; а коли які утікали перед бранкою і ховали ся, мали таких ловити. До помочи прислали з фервальтерії гайдуків, яких пізнійше заступили жандарми. Коли вийт не приставив утікачів, був караний, звичайно виспали йому 25 буків (Павло Сисен з Мшанця будучи вийтом якогось пустив і на сам Великдень дістав 25 буків). Один газда в Мшанці оповідав, що його прадїд настав був вийтом і якось не міг зловити і приставити рекрутів. За те, коли прийшов до Лімної „на цесію“, вибили його раз, а пізнійше і другий раз. Побачив газда, що з панамі не жарти, вернув домів і мовить до сина: „Будь ти вийтом, бо я не вибуду,

мене убють". Став син вмісто вітця війтом, приставив двох рекрутів, що утікали і його вже не били. З боязни перед карою війт старався конечно виловити утікачів, а ті знов стереглися дуже. Повідають, що тогди такий утікач не хотів дати другому огню в файку, бо боявся зради. Молодих людей їмали навіть в церкві і в такі свята, як Різдво і Великдень. Не один забезпечився і думав, що в таке велике рокове свято ніхто його не буде ловити і нераз грубо перечеислився.

Коли хованка не помагала увільнити ся від військової служби, парібки самі навмисно калічили своє тіло. В Мшанци оповідають, що мати вищекла малій дитині розпаленим дротом око, щоб, коли виросте, не здався до війська. Відтинали також другий палець на правій руці, або їх виломлювали на бік. В Мшанци застав я двох чоловіків, що відтяли собі пальці на руці; один з них недавно помер і перед смертю велів собі вложити відтятий кусник до домовини. Не так давно умер иньший газда, сліпий на око, а осліп він через те, що проколов око іглою, щоби не йти до війська. Про газду, що відтяв собі пальці і вже умер, оповідали таке: „Лисчин Павло служив вже в війську (1848 р.), вернув на урльоп, а дома була вже і жінка і одна дитина. Домів вернув, але знав, що треба буде невдовзі знов іти. А дома докоряла йому теща, що знов піде і лишить на клопоті жінку і дитину. Най би що з собою зробив, як другі люди, щоби його вже не кликали. Тай і він сам не рад був іти. Рада в раду рішився відтяти палець. Вийшов на двір, положив палець на ковбицю, а брат його старший поставив топір на середній чиколонок, ударив довбнею по топорі і палець відпав, лиш ще телінався на спідній шкірці. Кров пішла цюрком, ледви затамовали. Та се йому не помогло. За окалічене себе засудили його на вязницю і веліли дальше служити. Був в угорській кампанії і, як сам оповідав, бачив самого Кошута, як клепавав австрійських вояків по плечах і хвалив їх за хоробрість“. В Галивці (старосамбірського пов.) одного газду зовуть „Беззубого Іван“, бо його отець вибив собі зуб на переді, щоби не йти до війська.

Против калічення членів тіла молодими парібками уряд виступав і за доказану вину остро карав. Певно старався також сьому запобігти, щоби такі приключки не лучалися — мабуть видавав накази до війтів, щоби людей остерігали і удавав ся до консисторій, щоби і вони через духовенство відводили молодців від калічення свого тіла. На сею гадку наводить мене отсей обіжник перемиського консистора з 1836 р.:

N. 841. Consistorium hocce pervenit in notitiam, quod plurimi juvenes ad militiam idonei, ut se servitio militari subtraherent, variis modis tum oculos vitiando, tum digitos in manibus abscidendo, tum dentes eximendo, tum adponendo herbas nocivas pedibus, ut vulnerentur, sponte sibi noceant, corpusque suum vitient, atque malefactum hoc nequidem pro peccato habeant. Cum id non aliunde provenire videatur, quam quod curati parochianos suos de gravitate peccati ejusmodi laesionum edocere intermittant, soli fors obliti, quod hi omnes casus ad mutilationem sui ipsius spectent, et ad casus reservados pertineant; hinc officio decanali commitimus, ut subordinatos sibi curatos attentos ad id faciat, quatenus populum de gravitate hujus sceleris et inde fluente irreverentia erga benignissimum Creatorem, infidelitate erga patriam et imperatorem edoceant, atque fine impertiendo absolutionis sacramentalis ejusmodi peccatoribus licentiam ab Ordinariatu expetant. Premislae die 24 Martii 836. Joannes Episcopus⁴.

Іван Андрусик, старший ґазда в Бистрім (Старосамбірського пов.) оповів мені в осени 1899 р. таке:

„У нас давнійше їмали молодих парібків і відставляли до васька. Аби устеречи ся від бранки, молодці утікали і ховали ся по лісах, або пробували по других селіх. Коли бранка проминула, кождий вертав домі і був спокійний до другої бранки. Як який утік, то печатали стайню, аби худобі не давали їсти, доки не верне ся парібок, що утік. Тогди люди продирали стріху, або просували поденок (стелю на стайни) і тою дїрою влазити, щоби худобу покормити і напоїти. Якого їмили, такого віддали, не питали, чи йому що хибує, чи калїка, чи ні, коби був живіт. З фєрвальтерії прийшов наказ, що громада має доставити тільки а тільки рекрутів, а війт вже мусїв їмати; а коли сам не міг собі дати ради, то приходили з фєрвальтерії гайдуки до помочи. Сухарів Щифан з Бистрого на сам сьвятий вечер утікав до Горішних Устрік за Літовища. Подивив ся на двір і увидїв, що йдуть гайдўки з Лімної, а хлопів вісімнадцять з громади з війтом і обстали довкола хижи, аби його їмити. Він босий вихопив ся, виліз на під, а з поду крузь пошов, скочив на землю і побіг аж за Літовища до Устрік, та зайшов до ґазди Різак. Босий біг в зимі кілька миль. Різак велїв нанести коновьями в цебер води і Сухар мочив ноги, коли вода заґріла ся, він велїв сьвіжої принести і так парібкови нічого не стало ся.

Пізнійше були такі три роки, що приходив наказ до громади: „Дайте якого слугу, як не здалиї до роботи, або не шанує ся, або як де два братя, а не живють згідливо, то одного дати до васька і то модшого, а старший няї лишить ся дома. Так було три роки, а відтак

почали всіх брати. З села вели парібок аж до Стрия, і там присяжний був з ними цілий тиждень, а неріз і довше. Тоди кликали неріз і що місяця, парібок ставав і 12 разів через рік перед комісію і все був в першій класі. І тодги почали відтинати собі пальці. Як їмали до воська, то парібки не відрубували пальців, бо кождий мав надію, що утече і сховає ся; а як почали всі ставати перед комісію, то бодай тим ратовали ся, щоби не йти служити при воську“.

Петро Грицуна з Мшанця (родж. 1829 р.) пішов до Турки ставати перед комісію і з відти утік, тай ховав ся. Прийшли з Лімної гайдуки і питали ся матери: „Де ти син?“ Та мати не повіла, мовила, що не знає, де він обертає ся. Матір вивели до війта, до Сивакового Василя і там вилляли на ню на дворі може з 20 коновець студеної води, а се було в зимі і був мороз. По часі вже забезпечив ся, вернув домів і спав з молодшим братом, Грицьом, в постели на дворі перед стайнею. Гайдуки прийшли в ночи, їмили, повели з собою і таки мусів служити в війську. А ставав перед сим до комісії в Самборі, Стрию і Турці.

Вітиків Щифан служив парібок (родж. 1837 р.) в Поділю в Рогини коло Товмача 9 літ у одного ґазди, а не знав, що у нього в будинці є подвійна стіна. Якось раз заверг ся рискаль, всюди глядав і не міг найти. ґазда велів йому ліпше глядати і він нишпорив всюди, та найшов, що попри одну стіну хатну була ще друга дуже близько, а межи ними був малий сховок. Стефан оновів про се ґазді, а сей повів йому, що він там ховав ся, як його хотіли їмити і до війська віддати. Отвір з верха накрито, як і хижу, повалинами. Коли небезпека була велика, він ліз на під, підіймав повалину, спустив ся в долину і там пересидів беспечно, поки не відійшли ті, що його хотіли їмити.

Про хованку Дмитра Петричковича, ґазди з Мшанця (род. 1808, умер 1848 р.) оповідають ось що:

Прийшло ставати, а стрик Митро мовит до вітця си: „Я не буду ставати, я до воська не піду. Я ся віховаю“. А лідо мовит: „Та як би ти ся віховав, кой не тільки люде ся ховают, тай мусьат їх колись поїмати“. Пак не сідів дома, як знав, же го будут їмати, все ішов на другі села, ходів по лісох, бив змислівиць, тай по весілю грав, музика бив. Як го хто найме на весіля грати, то всі знали, же він ся ховат, то ставили сторожа, би ся дивів, би гайдуки не приїхали. В своїм селі то найбільше тот Псіків Николаї бив за сторожа. Раз прийшов відкись циний, тай си ліг спати, а гайдукам хтось пропо-

вів, же до́ма є. Онї тільма́, кúждий день в селі били. Приїхали на обору́, а єден на коні сїдїв. Він спав на столі́, таї дїдо, вже отиць му, кліче: „Вставай хло́пче, бо гайдúки о́тї сут по обору́!“ Таї він сьа схопив і пустив сьа утїкати. Хотїв в вікно́ вїскочити, дивит сьа, а гайдúк стоїт прóстїв вікна; він у дрúге, а вно і прóстїв дрúгого стоїт. А він то́гди в двері́, вїбїг чéрез хїжні двері́, а на сїнних стоїт два гайдúки. Він надбїг, таї перевернúв тих двох гайдúків і бóсий утїк горі́ Тánьвовов (частина лїса на горі́ Магурі). А тот, що на коні сїдїв, та за ним став йїхати, і мовив: „Не втечéш, пропáло!“ А тот сьа вóвернув, а гайдóк близько ньóго, туй, туй го їмит. А тогдї як ввалїв коньá по хрáпах пáлицьов, а кїнь сьа в зад снóфав, а він утїк. Прибїг до Петри́щового, таї післáв домів; принéсли му ходаки і óдїч. Обúв сьа і загорнúв сьа, таї пішов в Мїхновиць до Ухальóвого Синькá. Він тáкже замислївиць бив. Там пересїдїв юж не знáти кїлькó.

Юж не йшов домів, ай прийшóв до Шевякá, лїг си спати на стїв, він все пáйбїльше спав на столі́, бо в відтам нáйлїпше чúти, як дубонїли на обору́. Таї там спит, а старїй Шевя́к вийшов на двір о півночи, ввійшóв наза́д до хїж і повїдат: „Мїтре! ци спит, ци що рóбиш?“ А тот мовит: „А щож тáкé?“ А тот повїдат: „Гайдúки о́тї сут на дорóві. Тот сьа схопив, таї не втїкав на перéднї двері́ на дорóгу, ай на зáднї двері́ втїк, а гайдúки ввійшли до хиж, засвѣтїли си таї повїдають: „Хто ту спав на столі́?“ А Шевя́к мовит: „Я спав“ — „Неправда! А нóнде на при́печку дрúге лúжко на когó?“ А Шевя́к мовит: „Нóнде син спав, а я на столі́. А гайдúки повїдають: „Алльó спит ти о́нї спит в пóстели, не брешї старїй! Ту спав Митрó Петричóвич, дес го зáдїв? А Шевя́к мовит: „Я го не видїв і не спав нóнде нхтó“. — „Як то не спав, кой ци тáкої лúжко тепле“, повїдають гайдúки. Таї пішли, глядали, всьу хїжу, будїнок обтрьáсли, ци не знáйдут, пїд жóлоб у стáйни, по стáйньáх, в комóрі. Не найшли, таї пішли гет. А він утїк в Бїстрé до Андру́сика пїд лїс. Пак юж прийшóв домів, посїдали вечéрвати, а дїдо повїдав: „А вже чий не прїйдут тепер гайдúки гнить“, бо вже два рáзи го йїмали, то си беспéчно вечéрвав. Тотó так си бéсїдуют при вечéри, а вни напéред вікни. Аж ту отиць му подивїв сьа в вікно́, таї мовит: „А о́тї вже идúт, пéвно они“. А він вже не дивит сьа, ци то гайдúки, ци хто, знав, же втїкати трéба, таї борвийко топїр з за лáви, таї зачекльува́в топором крузь вікно́ в хїжи за повáлину п вїлїз горі́ топорїщом, аж на пїд, вїхопив сьа. Єден сьа гайдук дивїв крузь вікно́ до хиж, а дрúгий до хиж ішов. Ввійшóв, а йогó нима́, а дóбре видїв, кой сьа дивїв крузь вікно́, же є в хїжи. Мовит: „Дес старїй зáдїв сїна?“ А отиць му повїдат: „Билó сьа дивїти, та втїк“. Глядáв по хїжи, по пїд лáви, всьáди, дивїв сьа до пóтачи, де кúри сїдба́т. Аж

тот го заклікав, що дивів ся в вікно, мовит: „Ході гет, бо він утік“. Тот вийшов з хати, мовит: „де втік?“ — „на під“. Они вилізли на під, глядають його, а ту ся дивят: продёр пошов, утік. Тай пішов гет. Тай потому ще раз учули, що дес на шинку пив з своїми камбратами, а Попівиним старим і Пристаршовим Митром. Они си єдибілітці біли і разом їх до в'оська їмали. Хтось проповів гайдюкам, же вони ся там всі триє напивають. Гайдюки застали на двір'ях, а він у двері, перевернув гайдюки і втік, а тих двох поїмали. Попівини служив, а Пристаршив ві, не знаю, чому. Юж не бив стрик ніколи дома, як го наполюшили, даде по інших селіх сідів, а знав ся з змісливими, з Гебелюм в Білича, з Стіранков з Стебника, а гайдюки все про тото приходили. Пришли, його нима дома. Повідають му до вітця: „Дес задів сина?“ А він повідат: „А я знаю, де?“ Тай го сковали і звели ту до коршми в село, тай ту біли: „Повідж, та повідж, ти знаєш, де си!“ А він мовит: „Хоть бис ми, пане, і голову стьав, то не повім, бо не знаю“. Тай го пустили. Пришли зась, нима дома. А жона му саджала хліб, а оні повідають: „Де ти г'азда“, а вона мовит: „Я не знаю“. Як стали біти гаранами, аж тот хліб упав на землю, що саджала. Тай пішли гет. Пак пришли зась перед Великідньом. Ткала полотно, тай повідають: „Де ти г'азда?“ Она мовит: „Я не знаю, де є!“ — „Повідж, та повідж“, а вона не повідала. Тай взяли, тай вірізали полотно з кросен, тай взяли в Лімну. Потому пришли зноваль, тай не біло його дома. Юж так усьо зніщило ся, не біло ніякого г'аздівств'я, усьо заглядило ся, бо він ніколи дома не бив, все ся ховав, втікав, сім років ся ховав. Не біло що взяти гайдюкам, хоб'я тот'я гуска сідла на їцьох тай тото взяли. Він юж видів же й доки ся будє ховати, тай взяв, тай си зробив ганч. Такий бив чєрес груди рубиць червоний ги бич, такий боль'ак. Тай мовив: „Хотьби їмили, то на п'устьят, бо не буду здалий“. Д'ахто по під бороду мастив, то така вода біла, куповали. Зацало ги збирати, так боліло чєрес дві неділі, або й три, потому зацало присх'ати, так як би спалило сирвасом, такє якєсь стало червоне і такє вже лишило ся, ги би випик, чи рубиць. Хто такий ганч си зробив, то на певно знали, що юж не будє з нього жовнір. Вже ся пак стрик так твєрдо не ховав, тай їмили гайдюки його і Цігана Івана, разом поковали, тай повели на Старе місто, а потому там ще їмили трєтого в Розлучи і привели до Ваньович всіх трьох і там вже ночували; гайдюки окрємо, а вони знов поковані в іншій цимрї окрємо. Тай Митро в ночі зсунув чєрес р'уку ланцухі, тай мовит до Цігана: „Я втічу“. А Ціган повідат: „Ей Митройку, дай си покі, вже ганч маєш, певно т'я не відберут; а як втечєш, як т'я даде їм'ят гайдюки, то т'я можут убити“. Він такої вже там переночував розкований до дня. Ціганови жаль біло

що він утечé, а його відберут. Розвіднило сьа і гайдúки прийшли і порозковували їх, а стрик купів горівки всім трьом, розлúцькому і Ціганови і кортіло го сьа брати з розлúцьким, бо всі повідали, що тот розлúцький дужий. Але стрик сьа не брав с тим, бо сьа боїв; а Ціган дістав вохóту брати сьа, як вже випив горівки. Та як сьа поїмáли, як тот розлúцький став цігана тиснути до сéбе, а ціган мóвить: „Та вже раз мечí“, а він не метáв, хобá такої тис до сéбе, аж сьа ціган просив: „Пустí ньа вже!“ Тай Митро пítат сьа Цігана: „Та як там?“ А Ціган повíдат: „Митро́йку! дай си по́кі, не йди сьа з ним брáти“. А Митро́ повíдат: „Та чому?“ Ціган повíдат: „Бо вно публіка така, не звéртат, ни нич, тисне та тисне! Як ньа потіс, то ми сьа віділо, же ми óчи з голови відлúзут“. А стрик того не пítат, ай пішов сьа брати з ним. Тай тот став тиснути, як Цігана, а стрик як взяв його́, як ним свíснув, то аж му сьа ходакі на ногáх пírвáли. По тім ентересé гайдúки їх покора́ли і повезли до Самбора́. Цігана відобра́ли і то́го розлúцького, а Митро́ вийшов до́мів, бо акúрат тот ганч служив йому́, бив не зда́лий до вóська.

(Оповів в Мшанци, староміського повіта, дня 4 сiчня 1900 р. братанич Дмитра Петричковича, Яньового, Василь Петричкович Лисчин, 40 лiтний гáзда, а записав М. З.)

Дмитро Терлецький (нише сьа Олiщак), гáзда в Мшанци оповів на осени 1899 р. про рекругчину таке:

Стáрий Климович (Федьо Когут, род. 1792 † 1853 р.) утiкав на Рiзтво перед вóськом у Бiлич (староміського пов.), там мав знакомого чоловіка. На св'ятий вечер витопили, повечеряли і полiгали спати, а на Рiзтво рано всі пішли до церкви. Климович лишив сьа в хижі. Виняв гуску варену з горця, а на ёї місце вложив гáздин ходак. Коли вернули з церкви, а він пítат сьа: „Ци втямили ви ту, гáздинцю, Гусаковського?“ — „Нi, не втямила!“ — „Ну, то ще втямите Ходаковського“. Тай з тим пішов з хиж. За тото ще і тепер напóминають деколи, як засварять сьа, Климовичови, а то вже вицук, а він того дуже не любить.

Син Климовичового Федя Яким утiкав на Великдень на Шапку (гора над Мшанцем, частина Жукова), а Лукачiв Иван ходив з топором по бандрiвськiм лiсi (село Бандрiв, Лiського пов. граничить з Мшанцем), аж дістав корч в ноги, тай перестав ховати сьа, але то було недавно, в 1850 р. В еден час iмив вiт 40 парiбкiв і відставив до Самбора, всі забрала, а тогди ще коси плели. Всi поутiкали з вóська і не було никого дизинтиря, хибá Мисiв Митро (род. 1787 † 1847 р.), ховав сьа, вибрав собi яму в снопах на стайни і там сидiв. Якось довідали сьа, iмили його́, дали йому́ 60 букiв і бiльше вже не йшов до вóська. Його́ братанич ще ту жиє, вже старий чоловік і зовуть його́ „Дизинтирiв“.

Другі, що повтікали, ховали ся, як хто міг. Тодги втікали, бо вперед не брали до вояка. Їмав віт, приходили гайдуки з Лімної. Тодги, хто не хотів, збитковав ся над людьми. Шляхта не йшла; хто показав літимацію, того увільняли. Через того кожний шляхтич виходжував літимацію для себе і своїх потомків. Вовканичів Данько вислужив 24 років поспіль. Повідають, що син вблюзовав з вояка свого вітця. Пішов до вояка, а дома лишив малу дітину. По літах взяли його сина і до тої самої кумпанії, де отець служив, записали. Отець питат ся його, звідки він є? Тот ся сповів. Коли старий учув назване своє село, питав ся: „А чий ти?“ Він повів, а тодги отець мовить: „Та ти мій син“. Почав його обнимати, а відтак оповів вєсо капітанови. Тот велів йому зняти риштунок і дати синові, а отець пішов домів“.

Тут ще додаю, що Климовичів Федько мав чого бояти ся війська. В парохіальнім протоколї, чи списї парохіян під числом дому сеї родини найшов я записку, що вітця Федя Івана Климовича взяли десь коло 1803 р. в рекрути, а вже був жонатий і Федько мав кільканадцять літ. Сей Іван Климович вже не вернув в село, а бодай в протоколї нема про него споминки. Таких записок в протоколї „wzięty w rekruty“ є багато, а не один не вернув домів. Такі записки робив тодішній парох у Мшанци, о. Іван Демяновський, лиш в початкових роках сего столїтя.

Нераз і таке приключало ся, що до війська брали молодців не зважаючи на те, чи полишена родина зможе дома без них при господарцї обійти ся. Се дотикало особливо старих родичів. Низше подаю просьбу Стефана Сисиноного, тазди з Мшанця, вислану 1793 р. до фервальтерїї в Лімній з просьбою, щоби йому не брали молодшого сина до війська, бо вже старший служить, а він має значнійше таздівство і сам не може його обходити. Фервальтерия сповнила його проханне, наказала громаді полишити в спокою молодшого сина в тім разї, коли наведенї Стефаном Сисиним обставини правдиві. Лімнянський крайник мав приїхати до Мшанця і пересвідчити ся про правдивість поданої просьби.

Cesarsko krol. urządzie prefektury Łumnianskiej panie y dobrodzieju.

Ja nizey podpisany poddany wsi kameralney Mszanca, krainy Lipeckiej, ekonomiy y cyrkułu Samborskiego, z wielgim y znosnym moim placzem, ze jusz od latt szesciu syna mego wzięto do rekrutow, Andrya, to ieszcze nie dosyc mego placzu y lamentu, ale ieszcze y teraz gromada drugiego, Liesia. Zaczym ja nizey podpisany udajac podług monarchicznych rządow do pirszey instancyi urzędu krajniczego, yako

y od pirszey instancyi, przeswietnemu cyrkulowi owiadomic mozna ze takowych synow nie mam, ze byli hultaie albo włuczegi, ale mieliby przy czym gospodarowac, ale nieprzyiaciele gospodarowac nie daio, za czym ja nizey podpisany nizey punktamy wyrazam :

1mo Mam chatupe ze dwoma komorami y stodole, co te budynki mnie kostuio złt pols 400; 2do wolow par dwie, ktore kostuio złt poll 456; 3tio krow 5, kostuio złt pols 160; 4to koni dwoie, kostuią złt poll 128; 5to gruntu prentuw scese to iest pultory cwierci y inne rzeczy ruchome y nie ruchome y zelazne do gospodarstwa zdatne nie otaksowane summo; na tym gruncie zasiewam korey 16, podatki skarbowe wypelniam, powozy odbywam, a muy syn w takim gospodarstwie gospodarowac nie moze przez nastemcow¹⁾ y nieprzyaciol, za czym ja uciekam się pod protekcyją pirszey instancyi krainiczey iako y przeswietnego cyrkulu, aby był od tego łapania uwolniony, poniewaz ja iusz wielgiey starosci zostaie, wielgiey słabosci zostaie, a iezeliby mnie nie zawierzo no memu pismu wyz wyrazoney specyfikacyi moiey fortuny, tedy ja dopraszam się o komissio na grunt dla uznania moiey sprawiedliwosci. Co teraz krotko wyrazam, za łaskie dla mnie swiadczone maiestatt Boski za mile zdrowie y mile panowanie panow y do brodziejow ubłagiwac będę do zgonu.

Sig. Mszaniec d. 9-bris 1793 roku Stefan Sysyn †

My nizey podpisani, wysluchawszy wyzey wyrazoney specyfikacyi Stefana Sysynego, barz sprawiedliwie specyfikowano y zawierzc mu mozna, y na kuzdym miescu zeznac gotowizmy, y nato się podpisuiemy Dominik Zielonka mp, Jan Kalinowicz, woyt, Płuszczansky, Ję Steckiewicz mp. pisarz mszaniecki.

Pokorna prozba do cesarsko kroll. urzędu prefektury Łumnianskiej od Stefana Sysynego, podanego wsi kameralney Mszanca podana w Łumny.

Podług opysanie gruntu y ostatnych gospodarzskych rukoinosci y substancie ma supplikant pzi przitomosci krainika w Mszanciu dla przekonania tego skutccznego maiątku ogłosc się i jezely tak iest, jak podano, tak sprawedlywosc, slusznosc, y nawed rozkaz monarchiczny tego wymaga, zeby następea gruntu w tak znaczney substanciy od rekruttowania uwolnieniem zostal, czim gromadzie nyneiszim za rozkaz urzędowny służcie powynno. Sig. w Łumnie dnia 12 X-bris 793 Jann. Frydl krainik.

(Урядова печать на лягу витиснена).

Пізнійше і сама громадська зверхність вставляла ся за молодим чоловіком, що мав ставати до бранки, коли уважала, що

¹⁾ ворогів.

він потрібний дома до провадження гздівства. Так мшанецька громада вставляла ся 1820 р. за Луцьом Москальом.

Заświadczenie.

Niżej podpisany urząd i gromada wsi kameralney Mszanca zaświadczamy Łuciuwi Moskalowi mieszkaiącego pod Nm 40m, ktoren od ożeniania swego po oycu posiada gruntu, iako własciwy gospodarz, trzy pręty pola i pół, z łazami, ogrodami, sianożęciami, pastwiskami, placami, i innemi przynależytosciami do tegoz gruntu. Obsiewu na tym gruncie roznego gatunku zboża wysiewa corocznie 15cie korcy; bydła ma wołow para jedna, krow trzy, klacz jedna, owiec trzy, wszelke ruchome i nieruchome gospodarstwo. Więc my gromada zaświadczamy i zeznaiemy, sumiennie i sprawiedliwie, że Łuc Moskal u swego oycsa sam jeden na gospodarstwie zostaie, zadnych nie ma braci, ani siostr tegoz oyciec cierpi choroby kazdego miesiaca na głowę przez sześć dni, gdzie tey choroby iuż od kilkunastu lat cierpi. A zatem upraszamy iak nayupokorniey cała gromada, aby Łuc Moskol, ktoren iest konsygnowany do woyskowego stanu był na swoje gospodarstwo przywrocony. To zaswiadczamy znakom krzyża świętego podpisuiemy się. Datum Mszaniec dnia 26-o Augusta 820 Łukasz Mysiow † wojt, Fedio Siwak † przysięzny, Hnat Paraszczak z gromady, Łesio Sysyn † dto, Andriy Siwak † dto, Petro Mysiow † dto, Jakim Opalak † dto, Michał Markar † dto, Hryc Berdyc † dto, Hnat Michalkow † dto, Senko Demuszka † dto, Hnat Bielak † dto. Imieniem caley gromady (печатка) Vidit Verwaltung den 28 Aug. 820, Rybicki Verwal.

Коли молодець ішов в рекрути, полишав дома по собі смуток і жаль до людей, що як не будь спричинили ся до його вловленя. Родина думала, що молодий парібок пішов собі по смерть. Страх селян був оправданий тим, що в часі наполеонських воєн багато жовнірів гинуло в битвах, в шпиталях і під час тяжких походів. Як бачимо з просьби Стефана Сисиного люди нарікали на других, повідали, що вороги наступили на них. Особливо відказували на війта, присяжного і тих, що їм помагали ловити рекругів. А таки вони були невинні, мусіли ловити, бо инакше війт сподівав ся брати буки в Лімній за те, що невідетавив парібків до бранки. Понизше подаю три документи на сьвідоцтво, як нераз родина вороговала против тих, яких посуджувала про участь при зловленю її члена і відданю в рекрути. З першого бачимо, що отець відданого в рекрути загордив перед сусідом прогін так, що се не міг ані вийти, ані виїхати зі своєї обори. В другім посєвідчає присяжний, що Іван

Волощак Пашків робив шкоду на луці і в збіжю Іванови Волощакowi Мудрому. Коли громадські урядники вийшли оцінити шкоду, Іван Пашків грозив Іванови Мудрому, що його вбере в кайдани, бо він Пашкового Федя зігнав з фундаменту і видав в рекрути. В третім наказує фервальтер вїттови з Мшанця, аби чотирьох газдів погодив: вони ходили по вівці, накупили, пригнали в село, а потім не могли обчислити ся і вівцями поділити ся, бо один одному уривав часть гроший за се, що винив його в виданю сина в рекрути. Для поясненя додам, що як давно, так і тепер, ідуть в великім постї деякі газди з Мшанця і сусїдніх сел в косівські гори купувати вівці. Перед Юрьом приганяють домів гуцульські вівці, а потім дома продають їх найбільше „Куртакам“ з під Дуклі.

Przeswietna prefekturo łomnianska!

Urząd wieski wsi kameralney Mszańca, na zażalenie Jana Wołoszczaka, nie mogąc swoją (jakową ma) mocą y powagą zawziętość y upartość Piotra Wołoszynowskiego, kontrującego, przekonać, a zatym, do urzędu przeswietney prefektury owego pokrzywdzonego Jana Wołoszczaka po zupełną satysfakcyę odsyła.

Treść całej tey okolicznosci iest takowa.

My gromada Piotra Wołoszynowskiego syna, za wyraznym militarym rozkazem, wydalismy w rekruty, z którego postempku Piotr Wołoszynowski zaciągnął zawzięcie na niewinnego Jana Wołoszczaka a sąsiada swego, iż niby ten był przewodem, gdzie iego syn nocował, co iest oczywista nieprawda, bo w tey okolicznosci Jan Wołoszczak, jako był niewiadomy, tak też nie winien. Takowym tedy przesądem Piotr Wołoszynowski napelniony, zagroził oborę aż do wody, a tym samym w to potrafił, że Jan Wołoszczak niema przejazdu do swego domu. Na dniu tedy dzisieyszim, to iest 22 Julii bieżącego roku, pokrzywdzony Jan Wołoszczak sprowadził nas, nizey podpisanych, abyśmy obydwóch stron pretensyę uważywszy, zgodę y iedność na potomne czasy ustanowili. Gdzie my przyszedłszy, a przemierzywszy ich obory obydwie y zagumienki, tak się pokazało: że luboć wywóz, którym obydwaj, to iest: Piotr Wołoszynowski y Jan Wołoszczak iezdzic powinni, niby zdaie się być na gruncie Piotra Wołoszynowskiego, ale że na gruncie Jana Wołoszczaka stoi komora Piotra Wołoszynowskiego, y te placy y wygon z dawna tak są ustanowione; a zatym my, uważając, iż ponieważ od lat 200 y więcey ich antecessorowie tak mieszkali, y tym wygonem, bez zadney kontrowersyi, iezdzili, nakazywaliśmy, ażeby y teraz, y na potomne czasy ta naydawniejsza usta-

nowa trwała. Lecz gdy Piotr Wołoszynowski, naszym nakazem pogardził, a nadto ieszcze oczywiście powiedział, że mnie na to nikt nie usiłuje, ażebym go, to iest Jana Wołoszczaka, tym wygonem, którym dawnieysi y naydawnieysi ich antecessorowie ieżdzili, pusił, a choćby y sam wielmożny prefekt ziechał, tedy ia to nie uczynię. My więc uważając z iedney strony Piotra Wołoszynowskiego oczywistą i nie potrzebną upartość, a konieczną potrzebę wyjazdu Jwanowi Wołoszczakowi z drugiey strony, ile ze ten ani obornika wywieść, ani drew przywieść, ani też krescencyę z pola zprowadzić niema którędy, a to iedynie przez przeciwnika swego zawziętość, a zatym taką niezgodę na pomiarkowanie, decyzję y uskutecznienie przeswiętney prefekturze odsyłamy y iako naypokorniey dopraszamy się, aby łaska jej nastąpiła, tę kontrowersęę podług dawnych y starych ludzi zdania zaspokoić. Na koniec y to dokładamy, ze rzeczywiście na przeciwko Jana Wołoszczaka gruntu niema sposobu wygon wyrobić, bo nad wodą brzeg wielki y skała gruba, a nadto Jan Wołoszczak na daremnie by pracował y expens podeymował, kiedy bez tego przy zachowaniu sprawiedliwości, która u ich antecessorow trwała, obeyść się może. Czekamy tedy rozporządzenia y zostaiemy przeswiętneho urzędu naynizsemi podnożkami.

Ignacy Paraszczak † woyt prawny, Bazyli Senkow † przysiężny, Jakob Dryhnicz † z gromady, Leonty Wataszczak † z gromady, Leonty Paraszczak † z gromady, Jędrzey Dryhnicz † z gromady, Jan Pozniak † z Strzyłek, Teodor Krawciowicz † z gromady. Pokorna Prośba, dnia 23 Julii 799 roku podana.

Nakazuje szie woirowi bystrzeckiemu, azeby interes Iwana Wołoszczaka ze wszy Mszańcia przeciw Petra Wołosznowskiego indigował y relacie pod sumieniem y pod przisiego swoje do kraini Rozluckie na sobote podawał. Łomna dnia 13 Julii 799 Richter krainik.

Niżey podpisany za wyraznym przeswiętney prefektury Łomnianskiej rozkazem, pod dniem 13 Julii bieżącego roku na moją osobę wydanym, w kontrowersyi między sąsiadami, sobie naybliższemi, Janem Wołoszczakiem y Piotrem Wołoszynowskim, na wygonie zachodzący, na dniu ninieyszym na plac kontrujących przyszedłszy, a dla lepszego dowiedzenia się, czyli wyindagowania rzeczy, sprosiwszy urząd tamteyszy mieyscowy wieyski, y ludzi sędziwych y na podobnych akcyach często znajduiących się, sumiennie udecydowaliśmy, azeby wygon, który służył od czasow naydawnieyszich Jana Wołoszczaka y Piotra Wołoszynowskiego antecessorom, był od teraz w naydalsze czasy, to iest tak teraz kontrującym, jako tez ich naypoznieszym stron obydwóch successorom, wolnym do przejazdu y wychodu, i azeby na potym

Piotr Wołoszynowski, ani ktoren z sukcessorow iego rzeczony wygon nie ważył się zagrozić, a tym samym Janowi Wołoszczakowi przejazdu do własnego pomieszkania zabraniać. Ktore rozporządzenie, na mocy prefektualney rezolucyi uczynione, gdyby się która strona ważyła na potym przelamać, czerwonych złotych pięć na pollicyę samborską, bez żadnego względu y respektu na osobę, dać powinna, mocą wyż wzmiankowanego urzędu, nam daną ustanawiamy. A takową ustanowę wiecznie trwać mającą, dla lepszey wiary, w obecności mnie zesłanego urzędu wiejskiego, y ludzi godnych, do tego interessu objasnienia sproszonych, wszyscy ile pisma nie umiejętni znakiem krzyża świętego podpisuiemy. Dan w urzędzie wieskim wsi kameralney Mszańcu dnia 24 Julii 799 roku. Bazylj Terlecki † przysiężny Bystrego, na zaiednanie tey rzeczy zesłany, Ihnat Paraszczak † woyt Mszan. Jacko Dryhnicz † z gromady, Fedio Krawciowicz † z gromady, Ihnat Wołoszynowski † z gromady, Jan Wołoszczak † z gromady.

My kontrujący jako do tey ludzkiey ugody przyimuemy się, y wypełniać ją z naszemi sukcessorami gotowi iestęmy, tak dla lepszey wiary ile nie umiejętni pisma przy ludziach wyz wymienionych strony obydwie znakiem krzyża świętego podpisuiemy się. Loco, die, mense et anno ut supra. Piotr Wołoszynowski † Jan Wołoszynowski † Jan Wołoszczak † Vidit dublaner Caal-Verwaltung, und wird dieser Vergleich gutgeheissen und von amtswegen bestättiget. Łomna den 27 July 799. Richter, Verwalter.

Attestatt. W niedostatku stempla. My urząd wsi Mszanca niniejszym pismem naszym danym Janowi Wołoszczakowi Mudremu zaświadczamy w takowy sposob, iz Jan Wołoszczak Mudry prosząc na wizyą w lonkie y zboze robienia skody od Iwana Paszkowego od wołow y cieląt my urząd iako do tego należy do otaksowania wychodzi Iwan Paszko zadal Paszko Janowi Wołoszczakowi, ze ty Fedia Wołoszczaka wygladził z fundamentu y do rekrutow wydałes, to ia ciebie w kaydany wbiore. Ktore to zaswiadczenie dla lepszey wiary i wagi podpisuiemy się. Datt Mszaniec d. 18 augusty 1800. Łukasz Misiow przysiężny † Ję. Steckiewicz pisarz grom.

Woytowi y przysiężnemu wsi Mszańca pod surową odpowiedzialnością nakazuje się, ażeby Iwana Pozniaka, Lesia Pozniaka, Andria Petryczkiewicza y Mychayła Dylonego do siebie przywołał, obrachunek złożonych przez nich wszystkich pieniędzy na skupienie owiec, tudzież mianych expensy, w drodze tam y nazad łozonych, uczynił, y natychmiast sumienie każdemu należącą częśćkę owiec znajdujących się wydzielił, ażeby potym kazdy z swoją własnością postępował sobie pod-

ług woli. Co się zas tyczy iakoweys pretensyi Andria Petryczkiewicza z przyczyny, ze syn onego do rekrusow wzięty, przeciwko Iwanowi Pozniakowi miany, z takową w pozniejszym czasie roztrychnąc się może, y ta okoliczność bieg podziału kupionych owiec nie tamuie, owszym gromada sama względem paswisk spokojnieyszą zostanie. Łomna dnia 19 czerwca 809 (підпис не читкий).

З поданого низше документу бачимо, що деколи жінка лишала дім мужа, коли його взяли до війська, і вертала до своєї родини. Дома думали, що найскорше жовнір вже домів не верне. Таке лучило ся як раз з Федьом Волощакком Пашковим.

W niedostatku stempla. Między pracowitym Hryciem Kardaszem obywatelem bandrowskim z iedney staneła ugoda, a to w takowy sposob : ponieważ Fedio Wołoszczak wzięty do rekrutów, a brat zony iego bierze iako siostre swoje do siebie, ponieważ sama się zachodzić nie może, y odbiera posag swoy, byki otaksowane za talerow bitych 12, ponieważ oyciec ie nie obiecał tylko talerow bitych 9, tak podług taxy Hryc Kardasz powinien zplacic talerow bitych trzy Nro 3 na dlugi pozostałe ; z chleba iakowego ziarna znajdowac może przy urzędach podzielic się powinno : iedne pułkie Ilkowi Wołoszczakowi bratu Fediwemu, a drugie pułkie Marysi, zonie Fedia Wołoszczaka, tychze talerow bitych trzy Hryc Kardasz o Stryteniu ruskim oddac powinien w roku da Bug przyszłym 1795, krowe także odbiera z cielenciem. Ktora to komplemacya jawnie y dobrowolnie ugodzona y dla liepszey wiary y wagi nle umijąc pisma znakiem krzyzem s. podpisuię. Dzialo się w domu dnia 22go marty 1794go roku.

NB zyta w polu wiele się kup znajdzie, w puł podzielic się należy.

Hryc Kardasz z Bandrowa †, Hryc Siwak z gromady †, Fedio Krawciowicz przysię. †, Hnat Paraszczak wojt prawny †, Lies Waszczak z gromady †, Hryc Wołoszynowski †.

Przy tey komplemacyi bytnonosc — Ję. Steckiewicz pisarz.

Hryc Kardasz posag siotry swoiey zda Pan Bog, ze Fedio Wołoszczak przyydzie, powinien dotrzymać. Krowa sira z cielenciem duchowny wziol za dlug za Fedia Wołoszczaka.

Productum in officio Praefecturae Łomnensis die 8 April 794. Johann Frydl Verwalter.

Федь Волощак писав лист р. 1795 з міста Пшебору, з полку імени Кавніца : наказував жоні, щоб не спустошила будинків, і обіцяв, що скоро верне домів, коли спокій настане. Та бажане його не сповнило ся, домів не вернув, а бодай в списі парохіян нема по нім слідів : певно згинув десь в війні, або в шпитали.

Рекрутчина дала ся добре в тямку простому народови і з сего приводу народня фантазия переляла своє горе і свої стражданя в пісні, що приходять під назвою „рекрутських“. Мені повело ся одну таку пісню рекрутську записати в Мшанци. Ось вона така :

Впала (в) село новина,
 Кличут віта до двора;
 „Ходи віте до двора,
 Бо вже варта готова.
 Є в удови єден син,
 То хороший з курви син“.
 Казав його зйімати,
 Назад руки звязати.
 Они його зйімали,
 Назад руки звязали.
 А він утік в комору,
 А з кожори на гору,
 Тай із гори на остріх,
 І сховав ся в житний сніп.
 Як сховав ся в житний сніп,
 Найшов його сам пан віт.
 „Ви, присяжні, не стійте,
 Назад руки звяжіте“.
 Они його звязали
 І в кайдани сковали.
 Дали йому черевик
 А він у тім не навик.
 Дали йому камаші,
 Заплакали всі наші.
 І дали му білий плащ,
 „Тепер, мамцю, за мнов плач!“
 І дали му тай кабат,
 Заплакала сестра й брат.
 І дали му катанки,
 Заплакали коханки.
 Дали йому щіточки,
 Заплакали діточки.
 Дали йому торбу й гвер,
 Його тато з жалю вмер.

Сю пісню записав я 26/11 1899 від Гриця Терлецького Оліщака в читальни в Мшанци. І другі газди собі пригадували

поодинокі уступи, але цілої не могли собі пригадати. Повідали також, що се бабська співанка, бо її баби співали на вечірках (в Мшанці співвають жінки, яко свахи на весілю при поодиноких його частях і на вечірках в пилиповець і зимні мясниці, коли посходить ся їх більше до одної хижі прями; дівчак галляють, як пасуть худобу, а парібки співвають терлички лиш на весілю; терличками називають короткі співанки коломийкового розміру, по найбільше сороміцького змісту; жінки таких співанок не співвають).

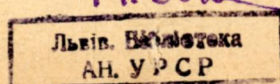
Дальше розпоряджене окружного уряду в Самборі в 1853 р. звиває громадські зверхности впливати на те, щоби молоді парібки перед бранкою не женили ся. Вчасна женячка на гадку сього уряду і намістництва шкідлива для потомства жовніра, а полишена родина проживає часто в прикрих обставинах. Заразом пояснюєть ся, що громади мали обовязок поносити кошти стрижня рекрутів, або обстрижених приставляти до бранки.

Nro 18218. Circulare. An sämtliche Obrigkeiten des Samborer Kreises.

Unter den bei der gemeinschaftlichen Concertations Verhandlung des k. k. Guberniums und des h. k. k. Armee Comando wahrgenommenen Gebrechen der diessjährigen Rekrutenstellung ist oft auch hervorgekommen, dass viele Militairpflichtige schon im Knabenalter verheiratet, als Familienväter entkräftet zum Verderbniss der künftigen Generation und zum Nachtheile des Wehrstandes auf dem Assentplatze erscheinen.

Zur Steuerung dieses Übels wird den Obrigkeiten im Grunde Gub. Erlasses vom 10ten v. Mts Z. 34048 verordnet, ihre Gemeinden zu belehren, dass diese sehr überhand genommenen frühzeitigen Ehen abgesehen von den hiedurch für die künftige Generation erwachsenen Nachtheilen, bei der Militairstellung nicht berücksichtigt werden und demnach sowohl für die Gemeinde, als auch für die zum Kriegsdienste Gestellten mit dem offenbaren Nachtheile verbunden sind, dass die Ersteren die ohne Lebensunterhalt zurückgelassenen Familien der in der Armee dienenden Gemeindeglieder zu ernähren, die Letzteren aber ihre Angehörigen einem ungewissen Schicksal preisgegeben zurückgelassen bemüssiget werden. Der gute Erfolg dieser Belehrung dürfte nicht zu bezweifeln sein, wenn auch die Herren Amtsvorsteher nicht ermangeln werden bei Gelegenheit ihres täglichen Verkehrs mit den Gemeinden durch eine fassliche Darstellung der oberwähnten Nachtheile auf dieselben einzuwirken.

И-58256

Schlüsslich ist gemäss der bezogenen h. Gub. Vdng auch den Gemeinden zu bedeuten, dass die Vergütung für das Haarschneiden bei den Rekruten, welches desshalb nothwendig ist, um deren Köpfe gehörig ärztlich untersuchen zu können, in einem mässigen Betrage von den Gemeinden zu leisten ist, wenn es diese nicht vorziehen sollten, die Rekruten schon mit geschorenen Haupthaaren auf den Assentplatz zu stellen. Jedenfalls sind aber die Gemeinden verpflichtet ihre Rekruten in einem möglichst reinen Zustande und mit gescherenen Haaren vorzuführen. Vom k. k. Kreisamte. Sambor am 6ten September 1853, Balko m. p.

От і все, що я міг зібрати і випитати у людей на селі про рекрутчину. Про неї бесіднують всюди по наших селах. До цілковитого прояснення сього тягару, що довгі літа тяжко допікав селянам, треба бажати, аби свідомі люди, проживаючи на селі, записували оповідання з уст народа. Ті часи вже минули і тамка про них лишила ся лише в споминах старших людей. Молодше покоління вже не застало давньої рекрутчини. З часом забудуть на селі про се оповідати і загірять ся спомини про рекрутчину. А шкода би було, бо і вона мала значний вплив на духовий, політичний і економічний розвій нашого народа.

Мшанець 18 червня 1900.

43

658523

И 58.256

89